

KAI KURIE MEDŽIAGŲ APSKAITOS KLAUSIMAI AVS SĄLYGOMIS

A. JANKAITIENE, J. ZVINAKIS

Išplėstiniame socialistinės reprodukcijos procese labai svarbų vaidmenį atlieka darbo objektai, t. y. žaliavos ir medžiagos. Teisingai organizuota žaliavų ir medžiagų apskaita padeda racionaliai, ekonomiškai ir taupiai jas naudoti, o tai savo ruožtu yra vienas iš pagrindinių šaltinių produkcijos savikainai mažinti. Komunistų partijos ir tarybinės vyriausybės nutarimuose pabrėžiama, kad reikia taupiai naudoti materialinius išteklius. 1980 m. sausio 24 d. TSRS Ministrų Tarybos nutarime „Dėl priemonių buhalterinės apskaitos organizavimui tobulinti ir jos vaidmeniui racionaliai bei ekonomiškai naudojant materialinius, darbo ir finansinius išteklius padidinti“, nurodoma apie būtinumą imtis daugelio neatidėliotinių priemonių siekiant garantuoti medžiagų priėmimo, saugojimo ir naudojimo griežtą tvarką ir nustatytų sąnaudų normų laikymosi kontrolę.

Medžiagų apskaitai taikant ESM, iškyla daugybė naujų problemų, kurios turi tiek teorinę, tiek praktinę reikšmę. Medžiagų apskaitos problemas taikant ESM, nagrinėjamos S. Volkovo, J. Ratmirovo, V. Podolskio, N. Ciurmačenkos ir kitų mokslininkų bei praktikų. Tačiau daugelis medžiagų apskaitos organizavimo uždavinių, naudojant ESM, iki šiol neišspręsti, t. y. tokios svarbios problemos, kaip medžiagų apskaitos duomenų patikimumo ir operatyvumo užtikrinimas, analitinės medžiagų apskaitos organizavimas sandėliuose ir kitos. Visos jos daugiau ar mažiau susijusios su ekonominės informacijos mašininio apdorojimu.

Šiuo metu pramonės įmonėse medžiagų apskaitai taikomas operatyvinis buhalterinis (saldinis) metodas. Anksčiau šio metodo taikymas suvaidino teigiamą vaidmenį likviduojant buhalterinės apskaitos atitrūkimą nuo operatyvinės apskaitos. Tačiau šiandien iškyla didesni reikalavimai medžiagų apskaitai, jos operatyvumui, patikimumui, prieinamumui, kurių jau nepatenkina saldinis medžiagų apskaitos metodas, turintis daugybę trūkumų. Pavyzdžiui, reikalingos didelės darbo sąnaudos perrašant duomenis iš pirminių dokumentų į sandėlio korteles, skaičiuojant jose rezultatus. Be to, toks darbas atitraukia materialiai atsakingus asmenis nuo jų tiesioginio darbo. Buhalterijos darbuotojai sugaišta daug laiko pirminių dokumentų duomenis sandėliuose lygindami su sandėlio medžiagų apskaitos kortelėmis. Toks patikrinimas ypač pasunkėja, kai naudojami daugiaeiliai pirminiai dokumentai. Neritmingai surenkami ir apdorojami pirminiai dokumentai, ypač pirmąją mėnesio pusę, todėl šiuo metu operatyvinei medžiagų judėjimo kontrolei sandėlyje, jų panaudojimo gamyboje bei medžiagų tiekimo planų vykdymo kontrolei skiriamas nepakankamas dėmesys.

Sudėtinga išaiškinti ir ištaisyti klaidas, kai analitinės apskaitos duomenys nesutampa su sintetinės apskaitos duomenimis ir pan. Visiškai kitos perspektyvos atsiranda medžiagų apskaitai pritaikius ESM. Praktiškai neribota ESM išorinė atmintis, didelis skaičiavimo greitaiegiškumas leidžia automatiškai gauti bet kokią informaciją apie medžiagas. Be to, AVS

sąlygomis medžiagų apskaitoje galima atsikvėpti nuo įvairių kaupiamųjų registrų sudarinėjimo. Jų vaidmenį atlieka mašininiai duomenų nešėjai. Taigi šiuolaikinę skaičiavimo techniką turi atitikti patys pažangiausi duomenų surinkimo, apdorojimo bei informacijos pateikimo vartotojams metodai ir formos.

Norint padidinti medžiagų apskaitos operatyvumą, būtina tobulinti medžiagų užpajamavimo, jų išdavimo ir sunaudojimo gamyboje dokumentinį apiforminimą, pirminių duomenų surinkimo ir apdorojimo technologiją. Būtina taip pat peržiūrėti materialiai atsakingų asmenų ir buhalterijų darbo funkcijas, pasiekti, kad tvarkingai užpildyti pirminiai dokumentai kasdien patektų į skaičiavimo centrą (SC) apdorojimui. Tik operatyviai surenkant informaciją, taip pat operatyviai ją apdorojant, galima gauti duomenis, kurie būtų naudingi ne tik buhalterinei medžiagų apskaitai, bet ir padėtų valdyti įmonės materialinius išteklius.

Straipsnyje apžvelgiama medžiagų apskaitos dokumentų užpildymo ir jų duomenų surinkimo tvarka AVS sąlygomis.

Tuo metu, kai medžiagų apskaita buvo vedama rankiniu būdu, gautos medžiagos į sandėlį buvo užpajamujamos pagal pajamų orderį. Sandėlininkas, remdamasis tiekėjo lydimoju dokumentu, turėdavo pajamų operaciją perrašyti į pajamų orderį. AVS sąlygomis užpajamavimo dokumentas yra tas pats tiekėjo lydymasis dokumentas. Vadinasi, nereikia išrašyti papildomo dokumento. Kai kuriais atvejais, kai lydijamame dokumente nurodytos medžiagos priimamos ne į vieną sandėlį arba kai tiekėjo dokumentas netinkamas mašininiam apdorojimui (nėra vietos įrašyti medžiagos nomenklatūrinį numerį ir operacijos kodą arba dokumentas neįskaitomas), medžiagos užpajamujamos pajamų orderiu. Tuo atveju, kai faktinis gautų medžiagų kiekis nesutampa su tiekėjo dokumente nurodytu kiekiu ar kokybe, surašomas atitinkamos formos priėmimo aktas, kuris, kaip užpajamavimo dokumentas, pateikiamas mašininiam apdorojimui.

Taigi medžiagoms užpajamuoti į sandėlį naudojami trijų rūšių dokumentai: lydymasis tiekėjo dokumentas (medžiagų transporto važtaraštis, sąskaita-faktūra), sandėlio pajamų orderis ir materialinių vertybių priėmimo aktas. Kiekviename iš šių dokumentų turi būti nurodyta: sandėlio, tiekėjo, operacijos kodai, tiekėjo lydimojo dokumento numeris ir data, pajamų orderio arba priėmimo akto numeris, užpajamavimo data, medžiagos kodas, didmeninė medžiagos kaina ir kiekis. Jeigu medžiagos grąžinamos iš gamyklos į sandėlį, tai išrašomas vidinio perdavimo važtaraštis su tais pačiais rekvizitais, kaip ir pajamuojant medžiagas, gautas iš kitur.

Pasibaigus darbo dienai, medžiagų užpajamavimo sandėliuose pirminiai dokumentai komplektuojami į pakus ir perduodami (aplenkiant buhalteriją) į skaičiavimo centrą apdoroti. Pajamų pirminiai dokumentai netaksojami, juose nedaromi buhalteriniai įrašai. Užpildant pajamų dokumentus, labai svarbu teisingai užrašyti medžiagos nomenklatūrinį numerį ir operacijos kodą. Įvedant duomenis į ESM, pagal medžiagos nomenklatūrinio numerio pirmąjį ženklą programiniu būdu nustatomas debetuojamos sintetinės sąskaitos numeris (žr. 1 lentelę). Pagal operacijos kodą taip pat programiškai nustatomas kredituojamos sintetinės sąskaitos numeris.

Kaip matyti iš 1 lentelės, medžiagos yra suskirstytos į grupes. Beje, kiekvienos grupės medžiagų nomenklatūriniai numeriai prasideda vienu ir tuo pačiu skaičiumi. Pagal jį ir nustatomas sintetinės sąskaitos numeris.

Kaip jau minėjome, operacijos kodas yra labai svarbus rekvizitas automatizuotai apdorojant duomenis. Pagal jį nustatomas ne tik sintetinės sąskaitos numeris, bet ir kokia vykdoma operacija (pajamų ar išlaidų) bei kokia konkreti gamybinė-ūkinė operacija atliekama užpajamuojant ar nurašant medžiagas (žr. 2 lentelę).

1 lentelė

Medžiagų grupės kodas	Sintetinės sąskaitos numeris	Medžiagų grupės pavadinimas, atitinkantis sintetinės sąskaitos pavadinimą
1	05/1	Zaliavos ir pagrindinės medžiagos
2, 3, 4	05/3	Pagalbinės medžiagos
5	—	Rezervas
6	06	Kuras
7, 8	08	Atsarginės dalys
9	12/1	Mažaverčiai ir greitai susidėvintys daiktai sandėlyje
0	05/5	Tara ir taros medžiagos

2 lentelė

Operacijų kodas	Sintetinės sąskaitos numeris	
Užpajamuojant medžiagas		
10	60 000	Medžiagų, gautų iš tiekėjų pagal sutartį, priėmimas į sandėlius
11	60 000	Medžiagų, gautų iš tiekėjų ne pagal sutartį, priėmimas į sandėlį
12	71 000	Medžiagų, pirktų už grynus pinigus, priėmimas į sandėlį
13	23 000	Pagalbinių gamyklų pagamintų medžiagų priėmimas į sandėlį
		ir taip toliau
Sunaudojant medžiagas		
41	20 000	Pagrindinės gamybos išlaidos
42	23 000	Pagalbinės gamybos išlaidos
43	24 002	Įrengimų eksploatavimo išlaidos, be einamojo remonto išlaidų
44	24 003	Įrengimų ir transporto priemonių einamojo remonto išlaidos
		ir taip toliau

Kaip matome iš 2 lentelės, pajamų operacijos prasideda 1, o išlaidų — 4. Visi likusieji skaičiai reiškia konkrečią gamybinę-ūkinę operaciją. Pagal 1 ir 2 lentelės duomenis ESM atmintyje sudaromi ir saugomi analogiškos struktūros normatyviniai masyvai. Todėl, kreipiantis į juos pagal parengtą programą, galima padaryti buhalterinį įrašą pagal medžiagos nomenklatūrinio numerio pirmąjį ženklą ir operacijos kodą.

Atskirai reikia panagrinėti medžiagų išdavimo iš sandėlio į gamybą tvarką ir apskaitą. Šiuo metu medžiagų išdavimo iš sandėlio pagrindinis trūkumas yra tai, kad nėra apčiuopiamo ryšio tarp išduodamo medžiagų kiekio ir realaus jų poreikio gamybinio proceso metu. Medžiagas būtina išduoti pamainai, dienai ar kitam laikotarpiui, priklausomai nuo gamybos pobūdžio ir medžiagų įpakavimo, griežtai laikantis medžiagų sąnaudų normų planinei produkcijos gamybos apimčiai (konkrečiam laikotarpiui). Kartu būtina įvertinti faktinį gamybinių užduočių įvykdymą, taip pat per ankstesnį laikotarpį išduotų medžiagų sunaudojimą. Tada galima operatyviai išaiškinti medžiagų poreikrovimą gamyboje, nes, norint gauti papildomai medžiagų, reikia pateikti reikalavimą su atsakingų darbuotojų parašais. Toks reikalavimas — signalas vadovams. Vadinasi, konkretus

struktūrinis padalinys pereinamojo planinei gamybos apimčiai skirtas medžiagas arba gamina viršplaninę produkciją.

Medžiagų poreikio apskaičiavimas kiekvieną dieną, atsižvelgiant į planines gamybos užduotis, keletą kartų padidina operatyvinių skaičiavimų apimtį. Tokius skaičiavimus galima atlikti tik panaudojus ESM. Atlikti tyrimai tekstilės pramonėje rodo, kad kai kuriose įmonėse taikoma nauja medžiagų išdavimo į gamybą tvarka, kuri iš esmės skiriasi nuo šiuo metu įmonėse nusistovėjusios.

ESM atmintyje saugomi planiniai ir faktiniai produkcijos gamybos duomenys (jie paimami iš operatyvinės gamybos apskaitos posistemo), medžiagų sunaudojimo normos, taip pat medžiagų išdavimo nuo mėnesio pradžios konkrečioms vartotojams duomenys. Medžiagos išduodamos ne pagal vienkartinis (išlaidų orderius, reikalavimus) ar kaupiamuosius (limitines paėmimo korteles) dokumentus, o pagal specialų žiniaraštį, sudarytą ESM. Toks žiniaraštis išrašomas vienai dienai visiems struktūriniais padaliniais. Medžiagos vartotojams pristatomos centralizuotai. Iš vakaro sudarytas išdavimo žiniaraštis įteikiamas ekspeditoriui. Jis pagal žiniaraštį sandėliuose gauna reikalingas medžiagas ir pristato jas į cechų sandėlius arba tiesiai į darbo vietas. Medžiagų priėmimo-išdavimo operacijos tiek sandėlyje, tiek gamyboje įforminamos materialiai atsakingų asmenų ir ekspeditoriaus parašais. Tokiu būdu žiniaraštis tampa juridiniu dokumentu ir saugomas buhalterijoje. Jeigu dėl kokių nors priežasčių sandėlyje išduodamas kitas medžiagų kiekis negu nurodyta žiniaraštyje, tai buvęs kiekis išbraukiamas ir įrašomas naujas. Pataisymai būtinai tvirtinami parašais.

Pasibaigus darbo dienai, kai užbaigiamos visos išdavimo iš sandėlio ir pridavimo į gamybą operacijos, važtaraštį ekspeditorius pristato į buhalteriją. Jeigu taisyčių žiniaraštyje nėra, tai jo duomenys, kurie saugomi ESM atmintyje, pirminiame duomenų masyve, perkeliama į duomenų banką. Tuo atveju, kai žiniaraštyje yra taisyčių, atitinkamai koreguojamas ir pirminis duomenų masyvas, o po to duomenys perkeliama į duomenų banką.

Medžiagų išdavimo žiniaraštyje po kiekvieno išdavimo iš sandėlio ir perdavimo į cechus operacijos ESM atvaizduoja konkrečios medžiagos likutį sandėlyje ir limito likutį konkrečiam vartotojui. Vadinasi, po kiekvienos operacijos sandėlininkai gali palyginti faktinį medžiagos likutį sandėlyje su žiniaraštyje nurodytu likučiu. Cechų materialiai atsakingi asmenys gali stebėti, kaip gaunamos medžiagos atsižvelgiant į mėnesio poreikį.

Viršlimitinės, taip pat ir nelimituojamos medžiagos iš sandėlio duodamos pagal vienkartinis reikalavimus.

Tokia medžiagų priėmimo—išdavimo tvarka leido atsisakyti nuo sandėlio kortelių bei limitinių išėmimo kortelių. Gerokai sumažėjo darbo sąnaudos duomenims apdoroti. Buhalterijos darbuotojai, kurie veda medžiagų apskaitą, skaičius sumažėjo 60%. Be to, nereikia rankomis atlikinėti daugelio operacijų išrašant pirminius dokumentus, pildant kaupiamuosius registrus, skaičiuojant įvairius rodiklius.

Nedideliam straipsnyje nebuvo galima nušviesti viso medžiagų apskaitos proceso AVS sąlygomis. Todėl straipsnyje nagrinėjamas tik informacinio aprūpinimo klausimas. Tačiau ir keli šio proceso etapai akivaizdžiai rodo, kaip elektroninės skaičiavimo mašinos supaprastina medžiagų apskaitą; ji vedama su mažiausiomis darbo sąnaudomis.

Visi reikalingi duomenys apie medžiagų likučius sandėliuose, jų judėjimą, taip pat atsiskaitymų su tiekėjais duomenys saugomi ESM atmintyje. Vartotojai gali gauti reikalingą visapusišką informaciją ir bet kokių periodiškumu. Taigi, ar galima laikyti mašininį duomenų nešėją apskaitos registru, ar apskaitos registras reikia laikyti mašinogramas, kuriose

išdėstyti duomenys apie medžiagų būklę, jų judėjimą, atsiskaitymus su tiekėjais ir t. t.?

Sis klausimas diskutuotinas. Siandien tiek mokslininkai, tiek praktikai nėra bendros nuomonės tuo klausimu. V. Palijus mano, kad apskaitos registru negalima laikyti bet kurio sugrupuoto apskaitos informacijos techninio nešėjo, kadangi juo gali būti magnetinės juostos, diskai, būgnai ir kt., o iš jų žmogus — valdymo subjektas — negali tiesiogiai skaityti informacijos (6, p. 220). Tokios pat nuomonės laikosi ir V. Podolskis, teigdamas, kad apskaitos registrai yra elektroninėmis skaičiavimo mašinomis sudarytos mašinogramos (7, p. 49).

Zinoma, kai apskaita vedama rankiniu būdu, apskaitos registrais negali būti niekas kitas kaip popieriniai informacijos nešėjai — medžiagų judėjimo sintetinis apskaitos žiniaraštis, žurnalai-orderiai ir kt. Tokius apskaitos registrus pildo apskaitos darbuotojas, juose jis pasirašo ir visiškai atsako už registruose sukauptos informacijos teisingumą.

Visai kitos sąlygos atsiranda apskaitą vedant mašinomis. Duomenys apie medžiagų likučius ir judėjimą iš pirminių dokumentų perkeliama į mašinius nešėjus. Informacijos įvedimo į ESM metu vykdoma griežta kontrolė, kuri garantuoja beveik šimtprocentinį įvedamų duomenų teisingumą. Todėl duomenų banke yra visa ir teisinga informacija apie medžiagas. Banke duomenys sukaupiami didėjančia suma nuo periodo pradžios pagal medžiagas, tiekėjus, vartotojus, sintetines sąskaitas ir t. t. Todėl bet kuriuo metu vartotojai gali gauti juos dominančią informaciją apie medžiagas. Tokia informacija pateikiama griežtai nustatytais terminais (pamainos, dienos, savaitės, mėnesio ir t. t.) pagal vartotojo užklausą arba fragmentiniu būdu, kada susidaro tam tikra situacija, t. y. kai einamoji padėtis nukrypsta nuo normatyvinių arba planinių parametru. Vadinasi, nėra reikalo sudarinėti bet kokių kaupiamųjų registrų.

Mūsų nuomone, AVS sąlygomis apskaitos registrų vaidmenį turi atlikti mašininiai duomenų nešėjai. Juose duomenys sugrupuoti, patikrinti ir visiškai tiksliai atspindi einamąją medžiagų būklę. Duomenys apdorojami ir kaupiami remiantis patvirtintais algoritmais ir programomis. Duomenų saugumas ESM atmintyje garantuojamas specialiais mašininės kontrolės metodais. Taigi, AVS sąlygomis pasiekiamas didesnis apskaitos duomenų patikimumas negu apskaitą vedant rankomis. Kita vertus, kuo gi skiriasi tradiciniai apskaitos registrai nuo mašinių duomenų nešėjų? Juose pateikiama ta pati informacija, tik kitas jos materialinis pagrindas, t. y. ne popierius, o techninis nešėjas. Negalima pamiršti ir apskaitai keliamo operatyvumo klausimo. Šiuolaikinės ESM sudaro galimybę per kelerą minučių gauti bet kokią suklasifikuotą informaciją, reikalingą medžiagų valdymui.

LITERATORA

1. TSKP XXVI suvažiavimo medžiaga.— V.: Mintis, 1982.
2. Берзинь К. Я., Андерсоне Н. Ф. Учет материалов в условиях АСУП.— Бухгалтерский учет, 1976, № 2.
3. Волков С. Н. Об автоматизации бухгалтерского учета.— Бухгалтерский учет, 1977, № 2.
4. Кирьянова З. В. Учет материалов на электронных машинах.— М.: Финанс-1976.
5. Либерман В. Б. Информация в АСУП.— М.: Статистика, 1978.
6. Палий В. Ф., Соколов Я. В. Введение в теорию бухгалтерского учета.— М.: Финансы, 1979.
7. Подольский В. И. Бухгалтерский учет в условиях АСУП.— М.: Финанс-1976.
8. Ратмиров Ю. А., Краева Т. А. Автоматизация учета материалов на промышленном предприятии.— М.: Финансы, 1980.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ УЧЕТА МАТЕРИАЛОВ В УСЛОВИЯХ АСУП

А. ЯНКАЙТЕНЕ, Ю. ЖВИНАКИС

Резюме

В статье рассматриваются некоторые вопросы учета материалов в условиях АСУП на примере текстильной промышленности. Для учета материалов при использовании ЭВМ выдвигается ряд новых проблем, которые имеют как теоретическое, так и практическое значение. До сих пор не решены такие важные вопросы, как создание базы данных учета материалов, обеспечение оперативности и достоверности учетных данных, организация аналитического учета материалов на складах и некоторые другие вопросы.

В настоящее время на промышленных предприятиях применяется оперативно-бухгалтерский (сальдовый) метод учета материалов. В свое время его применение сыграло положительную роль в ликвидации разрыва между бухгалтерским и оперативно-техническим видом учета. Однако теперь выдвигаются новые, повышенные требования к учету материалов, которые могут быть решены лишь в условиях применения ЭВМ.

Практически неограниченная внешняя память ЭВМ, высокое быстродействие позволяют автоматически по соответствующим запросам получить любую информацию о материалах. Кроме того, применение современных электронно-вычислительных средств даст возможность отказаться от составления накопительных учетных регистров, роль которых в АСУП вполне могут играть банки данных. В связи с этим современной вычислительной технике должны соответствовать передовые методы сбора и обработки учетных данных, а также формы представления учетной информации пользователям.